

Спалах понаднової зірки

Ячейкін Юрій Дмитрович

Спочатку загальне захоплення небрехознавством, пильна увага до цієї найскладнішої, але і найзахопливішої галузі галактології мене, як засновника його, лише тішили. Адже усе це переконливо свідчило про неабияку популярність молодого науки. Зі мною радилися організатори вікторин для юних космонавтів, мені замовляли космічні кросворди, запрошували до участі в науково-теоретичних конференціях і охоче залучали до лекційно-пропагандистської роботи.

І я сумлінно визначав переможців вікторин, складав кросворди, з якими несла було упоратись навіть електронному мозкові, тлумачив на конференціях темні місця власних нотаток про уславленого зореplorця, а лекції починав інтригуючим вступом:

— Коли вперше чуєш розповіді капітана міжзоряного плавання Небрехи, факти здаються неймовірними, ідеї фантастичними, а сміливі задуми нездійсненними. Тому упередженій людині нема чого потикатися навіть до азів небрехознавства. А між тим, — врочисто підвищував я голос, — капітан Небреха — найправдивіша людина у Всесвіті. Такого правдолюбця годі й шукати. Все одно не знайти, хоч зроби для цього спеціальний перепис населення усіх цивілізацій незліченних зірок Чумацького Шляху. Разом з тим, капітан Небреха надзвичайно скромна людина, хоч слава його сяє, мов зірка першої величини, по всіх кутках Всесвіту, — отут я притищував голос і мало не шепотів, аби досягти приголомшливого ефекту: — Між нами кажучи, я не годен пригадати жодного випадку, щоб мій друг капітан Небреха безсоромно похвалявся захопливими газетними звітами про свої карколомні звитяги або тицяв під ніс відривний календар з ребусом, в якому були б вжиті його знамениті між голоблями обох Возів [очевидно, Н. Е. Затуливухо мас на увазі сузір'я Великого і Малого Возів] вуса!

Словом, усе було б добре, якби не одна набридлива обставина. Варто мені було з'явитися десь серед людей, як мене неодмінно волокли до гурту цікавих на отакому словесному зашморгу:

— Скажіть, а це вірно кажуть, ніби ви стали відомим по знайомству?

Десятки і сотні разів я докладно розповідав історію мого знайомства з капітаном Небрехою. Десятки і сотні тисяч разів я цю остогидлу історію скорочував, аж поки вона від початку до кінця не вклалася у невиразне мурмотіння:

— Ум-гмг-мгу...

Але коли мене запитали про це один мільйон одна тисяча сто перший раз, витримка зрадила. Я вирішив віднині нікому нічого на цю тему не відповідати. Мовчати та й годі! А щоб мене не ославили невихованою людиною, написати і мовчки дарувати кожному допитливому оцю повістину, в якій дано повну і вичерпну відповідь на оте надокучливе запитання.

Н. Е. ЗАТУЛИВУХО,
небрехознавець.

Розділ перший. МИСЛИВЕЦЬ ЗА ФАКТАМИ

У той час, а це було років десять тому, я працював у найпопулярнішому на всіх планетах Сонячної системи науково-художньому журналі для юнацтва «Навколо Всесвіту».

І ось одного разу головний редактор журналу викликав мене на розмову.

«Пахне відрядженням!» — зрадів я. — Ех, якби на Марс, на пару марсіянських місяців. Вони ж удвічі довші, аніж земні!»

— Сідай, Никодиме, — сказав наскрізь пропахлий гранками головний редактор, з огидою відсуваючи од себе верстку свіжого номера.

Я з обуренням спостеріг, що його червоний олівець добряче погуляв по рядках мого фейлетону з Венери «Гідропон чи гідропонт?», чим вкоротив його мало не наполовину. Та змовчав, бо саме у цей момент пригадував знайомих з космопорту, щоб без черги придбати прямий квиток на Марс.

Отут мене й ошелешив наш редактор.

— Поїдеш у відрядження, — прохрипів він, зиркаючи на мене поверх окулярів.

— Куди? — жваво вклинцювався у розмову я.

— Аж на Чорноморське узбережжя... Там, десь у районі Сухумі, поселився знаменитий міжзоряний вовк, колишня окраса ордену космічних командорів, а нині пенсіонер, капітан далекого галактичного плавання Небреха. Візьмеш у нього інтерв'ю не більш, як на сотню рядків нонпарелі [нонпарель — дрібний газетний шрифт].

Тьху! Знайшов куди посилати — на Чорноморське узбережжя! Це колись журналісти будь-що намагалися майнути туди у літню пору з командировочним посвідченням і редакційними грішми у кишені. А тепер, після того як опорядкували марсіянські пляжі з дрібним червоним пісочком, Чорноморське узбережжя — не дивина. Типове не те, як колись казали наші пращури.

— Про Небреху розповідають, — неухильно катував мене головний редактор, — ніби він катався верхи на кометі і підказав самому Ісаакові Ньютону закон всесвітнього тяжіння. Словом, це людина, ушавлена на цілий Всесвіт. А чи знаєш ти, що він утнув уже отут, на Землі?

Редактор багатозначно замовк, а тоді з тріумфом повідомив, ніби оповідав про власні заслуги:

— Узяв та й порушив віковичну монополію аборигенів сонячного Причорномор'я на торгівлю лавровим листом! Нині пакетик з листям не вартий сірникової коробки!

— Як це йому вдалося? — мляво поцікавивсь я.

Я відчував, що редактор не запалить мене, навіть коли вихвалатиме героя майбутнього інтерв'ю найдобрішими епітетами, узятими з усього словникового фонду.

— А дуже просто! — охоче пояснив він. — Небреха за безцінь кинув на світовий ринок свої невичерпні запаси лаврових вінків, якими увінчували його благородне чоло на незліченних планетах ста дев'яносто трьох Сонць!

Я добре розумів, що оце редактор вміло намагається затягти мене в тенета не дуже цікавого завдання. Адже, якщо я навіть таки напишу про оту сенсаційну аферу з лавровими вінками, він її все одно без жалю викоренить з тексту своїм червоним олівцем. Тільки виляски підуть...

Час було рішуче боронитися від його зазіхань на мої творчі плани.

— А чи не краще відрядити котрогось із практикантів? — зухвало запропонував я. — Хай набувають досвіду на живому ділі.

— Котрогось із практикантів? — редактор замислено зібрав зморшки на лобі. — Ні, не можна, — нарешті вирішив він. — Якби мова йшла про відрядження на Марс або хай аж на Юпітер, я б залюбки пристав до твоєї пропозиції. Але я побоююсь, що з цим відповідальним завданням жовторотий студент не впорається. Капітан Небреха — міцний горішок. Тільки досвідчений мисливець за фактами, — редактор явно намагався підсолонити гірку пілюлю, — видлубає з нього інтерв'ю рівно на сто рядків плюс, про всяк випадок, п'ятдесят рядків запасу.

Але я ще пручався.

— А хіба не можна взяти інтерв'ю по телефону? _ Швидко, зручно, економічно...

— І це говорить колишній газетяр, а нині працівник найпопулярнішого журналу? — жажнувся головний. — Як тобі не сором, Никодиме!

Ну от, маєш!

Редактор клекотів, і видно було, що він ось-ось вибухне повчальними тирадами.

— Про що мова? — хутко зголосивсь я. — Треба ухати — значить, поїду!

Вулкан не вибухнув, але загрозливі димки ще курилися.

— Ну, от бачиш, сам розумієш, — бурмосився редактор. — Журналіст мусить все побачити на власні очі, в усьому переконатися особисто. Лише тоді він переконає наших вимогливих читачів. Вірогідність — ось його бойовий прапор!

Він на якусь хвилюк замовк.

— Про Небреху ходять казкові чутки, — потому мрійливо докинув він. — Мовляв, саме ім'я капітана забезпечує його друзям ліжко у перенаселених готелях на астероїдах, гостинно відкриває віконця адміністраторів відеорам [відеорама — кінотеатр з круговим екраном], коли всі квитки давно продані, і навіть викликає доброзичливі усмішки сусідів на комунальних кухнях штучних супутників...

Так би одразу казав! А то завівся — Чорноморське узбережжя та Чорноморське узбережжя...

Того ж дня я, спецкор журналу «Навколо Всесвіту» Н.Е.Затуливухо, вилетів на південь. Але я й гадки не мав, що повернуся не спецкором найпопулярнішого на всіх планетах Сонячної системи журналу, а засновником нової галузі галактології — небрехознавства.

Розділ другий. ДИМ БЕЗ ВОГНЮ

Катер м'яко зарився носом у прибережний пісок.

— От ми й прибули, — повідомив моторист, виключаючи двигуна. — Дивіться вздовж цієї стежки нагору, і ви побачите капітанову садибу. Інших будівель тут немає...

І справді, стежка в'юнилася між скель до мальовничого мініатюрного садочка, з пишної гущавини якого весело визирав білий будиночок з широкою верандою, зачлечаною диким виноградом. Тут же, у садочку, мов пам'ятний монумент космічним звитягам, височіла латана-перелатана ракета капітана Небрехи. Отут вона востаннє стала на якір земного тяжіння.

Нараз я примітив, що з капітанової садиби клубочиться густий дим. Він сповивав будівлю, виповзаючи сивими шатами з усіх шпарок.

— Пожежа! — гукнув я, хоч полум'я ще не було видно. Та помилитися було неможливо. Здавна ж відомо: диму без вогню не буває.

Я гарячкував і квапив моториста:

— Хуткіш! Де відро?

Але моторист повівся дивно.

— Ет! — з цілковитою байдужістю махнув він рукою. — Бачили ми ці пожежі... Одного разу сюди ціла «Ракета» на підводних крилах прибула, повнісінька туристів. Вони з моря побачили стовпчик диму і давай волати, як ото ви зараз: «Вулкан! Вулкан!..»

Моторист заплющив ліве око і прицільно плюнув за борт у медузу.

Я дивився на нього, як на божевільного.

Будиночок Небрехи вже ледь бовванів крізь щільну димову завісу, коли моторист виліз із своєї механізованої калози і любесенько почав штовхати її назад у воду. Та ще нахабно попрохав:

— Ану піддайте з правого борту...

Я мовчки вмочив у воду рушник, замотав ним голову і кинувся до капітанової садиби.

— Не робіть дурниць! — гукнув мені моторист. — Поверніться і заберіть свої речі!

Тим часом я висадив плечем вхідні двері і як вихор увірвався до внутрішніх покоїв земної резиденції міжзоряного мандрівника.

Дихати було нічим. Будиночок від погребя до горища був повен диму. Я навпомацки пробирився уперед.

І — весь здригнувся від фатального видовиська.

Посеред вітальні у глибокому командорському кріслі сидів кругловидий стариган у тільнику. Голова його була похилена на сині смугасті груди.

Я одразу впізнав його — головний редактор завбачливо вкарбував мені в пам'ять особливі прикмети знаменитого капітана: гола, мов глобус, голова, хвацько закручені під червоними, мов помідори, щоками вуса, замість лівої ноги — протез.

«Певно, учадів, — розпачливо подумав я. — Ех, від ста рядків інтерв'ю плюс, про всяк випадок, п'ятдесяти запасу лишиться десять рядків некролога...»

Аж тут я угледів у правому кутку його рота прокурену люльку, яка досі жевріла навіть у цьому позбавленому кисню приміщенні.

«Ага! — подумки зрадів я. — Видно, капітан учадів кілька хвилин тому, бо люлька ще не встигла згаснути у цій отруйній вуглекислій атмосфері. Треба негайно витягти його на свіже повітря!»

Втім, капітан Небреха був, нівроку, такий опасистий, що годі було б намагатися винести його з палаючого будинку на руках, як це полюбляють робити герої відеорам. Але тієї скрутної миті я рішуче й енергійно начхав на усілякі церемонії (знаєте, у носі від диму таки добре свербіло), вчепився обома руками старому у комір та й поволік, мов той лантух, з цього димового пекла.

Все було б добре, якби вчаділий раптом не виявив ознак життя. Він вибалушив на мене свої блакитні очі, на якусь хвилю сторопіло закляк, ніби, замість розумної істоти, зненацька побачив якусь примарну потвору, а тоді нараз почав героїчно боронитися.

— Ви що, здуріли? — згарячу вилаявсь я. — Пожежа!

Та хоч я докладав усіх зусиль, щоб врятувати потерпілого, капітан Небреха прудко випручнувся з моїх рук, блискавичним рухом захопив мене впоперек, і мої ноги вправно викреслили у повітрі вісімку. А сам він з несподіваною спритністю хоробро кинувся у самий вир.

Я чув, як шалено заклацали віконні шпінгалети і зарипіли рами. Війнуло свіжим повітрям. А за хвилину роботяга-протяг висмоктав з хати геть увесь дим. Від нього не лишилося й гадки! Була пожежа та й нема...

А капітан Небреха, відсапуючись, повагом зарипів на протезі до крісла, осудливо зняв з мене очима мірку, набив тютюном люльку, з насолодою запалив і хутко знову занурився у цілковиту хмару. З отруйних глибин її я й почув уперше його спокійний, трохи хрипкий голос:

— Оце, молодий чоловіче, і є так зване стихійне лихо...

Певно, я тоді мав на диво дурний вигляд з роззявленим ротом під рушниковою чалмою на черепі. До того ж у цей момент відчинилися двері — і на порозі виріс моторист з моїм нехитрим командировочним спорядженням.

— Ваші речі, громадянине пожежнику, — з єхидним осміхом повідомив він, взяв під козирок і вийшов.

Я полегшено зітхнув: на одного свідка моєї нечуваної ганьби поменшало. Та хоч як осоромився, а здорового глузду не втратив. Професійна звичка взяла гору, і я з неприхованою цікавістю запитав:

— Капітане, з вами можна спілкуватися хіба що у протигазі. Навіщо ви отак страхітливо накурюєте, та ще із зачиненими вікнами? Хіба вас в школі не знайомили з аксіомою, що курити шкідливо?

Капітан Небреха вигулькнув з тютюнової хмари і, з неабиякою прихильністю дивлячись на мене, повідомив:

— Молодий чоловіче, а мені подобається така неприродна у вашому віці допитливість. І справді, треба мати природний хист до з'ясування невирішених проблем, щоб отак точно окреслити поле наукового пошуку.

Я злегка вклонився на цей неочікуваний комплімент і подумки привітав себе із першим успіхом. Адже для журналіста багато важить симпатія його співрозмовника. А капітан Небреха не вгавав:

— То вас цікавить, чому я отак накурюю? Зрозуміло, з науковою метою. Оце намагаюся практично дослідити (хай навіть ціною власного здоров'я!), чи є хоч зерно істини у прадавній гіпотезі, що коли у хаті пристойно накурено, то можна просто у повітрі вішати сокиру. Подумати тільки, цей примітивний, як амеба, дослід може перегорнути нову світлу сторінку в історії космічної навігації! Хтозна, може, саме тютюновий дим остаточно розвіє завісу над таємницею антигравітації? Але, як бачите, до кінця діло не довів... Можливо, ще не досягнуто потрібної конденсації, а може, на цих скелях бракує відповідного атмосферного тиску...

Тисяча рядків нонпарелі! Вже оце сенсаційне повідомлення про геніальний за своєю простотою дослід залюбки можна дати під невмирущою рубрикою: «Цікаво знати, що...»

Розділ третій. СТО ПЛЮС П'ЯТДЕСЯТ

— Ви, певно, з газети? — запитав капітан Небреха, проникливо позираючи на мене. — Он з вашої кишені, мов газирі верховинця, стирчать самописки.

— Беріть вище, — відрекомендувався я, задоволений, що маю справу з напрочуд спостережливою людиною. — Я спецкор журналу для юнацтва «Навколо Всесвіту».

— Знаю цей журнал! — одразу пожвавішав капітан. — Він завше добре ілюстрований. Щономера у ньому фотографій більше, ніж сторінок! То що, будете фотографувати?

Фотографувати?! А якої він заспіває, коли дізнається про сто плюс, про всяк випадок, п'ятдесят?.. А все-таки це ганьба! За своє космічне життя капітан Небреха зажив такої всесвітньої слави, що й розвороту для нього було б замало. В інтерв'ю на сто рядків не обіймеш навіть назв ста дев'яноста трьох Сонць, що мали честь чути оглушливий гуркіт двигунів його ракети. Ні, це таки справді ганьба! Адже навіть з неписьменними на перше вересня газетярі записують більші бесіди.

— Фотографій не буде, — категоричним тоном повідомив я, почувавши себе не репортером, а катом. — Обмежимося коротеньким інтерв'ю на сто рядків плюс, про всяк випадок, п'ятдесят рядків запасу.

— Сто плюс п'ятдесят, та ще про всяк випадок! — вражено вигукнув капітан і з цілком зрозумілою відразою глипнув на мене. — Та я вам, добродію, цю мізерію за п'ять хвилин набалакаю!

Я блискавично вихопив блокнота і самописку, щоб за якихось п'ять хвилин відбутися цю невдячну справу.

Гарної ж думки буде про мене капітан Небреха! Але чим я міг у цій ситуації зарадити? Не посилатися ж на зарозумілого головного редактора з його червоним олівцем...

А знаменитий зореплавець, грізно стуливши брови, мовчки вивчав надра своєї прокуреної люльки. Звісно, образився на всі сто плюс п'ятдесят відсотків. А ви хіба не образилися б, якби загнуждали у космічний візок комету, а вам не приділили б і півколонки журнального тексту? Авжеж, Небреха залюбки витурив би мене за двері, якби йому не стали на заваді

загальноприйнятий закон гостинності, а також закон про дрібне хуліганство. Від нього й не такі, як я, гарбузи качали.

Так от. Капітан люто сопів під непосильним навіть для флегматика тягарем двох неблаганних законів, а я не дуже вдало намагався удавати, ніби нічого такого не сталося.

Я поклав собі поводитися якнайприродніше, так, як поведуться у домі давні знайомі, що їм господарі дозволяють навіть хазяйнувати на кухні.

Я звівся на ноги і підійшов до столу, на якому стояв чималенький глек.

— Капітане, де у вас вода? — запитав, зазираючи усередину глека. Ого! Глек містив у собі пальців на п'ять пилу. Я підняв глек і жартома докинув: — Що то значить — вікувати без хазяйки! Та нічого, цю посудину я зараз вимію. Це ж треба зібрати стільки пилюки. Хоч веди археологічні розкопки...

— Молодий чоловіче, — мовив капітан Небреха, і в голосі його забриніла неприхована зневага, — оцю, як ви зволили назвати, пилюку я збирав не десь на земних путівцях, а на Чумацькому Шляху. І, до речі, збирав буквально по порошоківці. А там, коли здибаєш хоч одну мікроскопічну порошоківку у цілій кубічній світловій секунді, вважай, що тобі страшенно поталанило. Навіть коли тебе природа з пелюшок обдарувала усіма талантами, — капітан на мить замовк, а тоді ущипливо додав: — Піднесіть у куб триста тисяч кілометрів і спробуйте розшукати там порошоківку. Це вам не голка в сні і не макове зернятко на пляжі. Та, гадаю, ви це засвоїли ще у школі на уроках з астрономії. Чи, може, я помиляюся?

І він знову з обуренням пробурчав:

— Сто рядків плюс п'ятдесят!

Розділ четвертий. УНІКАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ

Я гарячково шукав порятунку. Ще один промах — і капітан викине мене з дому. Отут я й зауважив, що у вітальні немає жодного зображення капітана. А між тим, по вицвілих шпалерах так і рясніли темні плями. Певно, тут колись красувалися портрети, а потім їх познімали.

Кажуть, що найкраща оборона — це наступ. Я вирішив перевірити цей теоретичний висновок на практиці і з виразом щирої стурбованості мовив:

— На мій погляд, капітане, ви даремно знехтували одвічним законом переходу кількості у нову якість.

Як і слід було чекати, вже перше критичне зауваження зміцнило мої позиції. Небреха насторожено зиркнув на мене:

— Як вас розуміти?

— Ви, капітане, — впевнено повів я навальну атаку, — познімали геть усі свої портрети. Я розумію: вирішили не докучати людям власною персоною — мовляв, скромність більше прикрашає людину, аніж портрети. А що з усього цього вийшло? Зведена до абсолютного нуля кількість породила негативну якість. Тепер туристи можуть подумати, що ви з надмірної пихи зневажили їхню щирі повагу і цілком виправдану допитливість. Не гаразд, капітане...

Я з приємністю спостеріг, як Небреха вперше за час нашого знайомства почервонів. Це було помітно навіть у субтропічних сутінках. Таки втрапив у мою пастку!

— Невже отак подумують? — стурбувався уславлений зореплавець.

Я лише знизав плечима:

— Звичайно! А як ще можна тлумачити це протиприродне явище?

На тому розмова вщухла, і ми мирно полягали спати.

А на ранок мене чекав сюрприз: у вітальні висів блискуче виконаний портрет Небрехи. Капітан був сфотографований на весь зріст — від вусів до протеза. Його імпозантна постать дихала непідробною величчю. Прикро тільки, що це диво фотомистецтва Небреха почепив догори ногами. Мабуть, вішав уночі та й переплутав, де у нього вуса, а де протез. Світло ж навмисне не вмикав, щоб мене не будити.

Я негайно виправив його мимовільну похибку і, весело мугикаючи модну мелодію, подався голитися. Але коли капітан Небреха погукав мене на ранкову каву і я зайшов до вітальні, то мало не остовпів: портрет знову висів догори ногами!

— Капітане, — вражено запитав я, — навіщо ви чіпляєте портрет униз головою?

У відповідь Небреха суворо вирік:

— Бо я нікому не дозволю фальсифікувати історичні події.

Я розгубився.

— Яка ж тут фальсифікація? Хіба насправді ваші вуса не зверху, а протез не знизу?

— На Землі це дійсно так, — незворушно відповів капітан. — А от на планеті двоголових, звідки я привіз на згадку цей унікальний портрет, все було навпаки. Авжеж! Ви б нині не мали честі бачити моє зображення догори ногами, а вченим не пощастило б спостерігати раптовий спалах понаднової зірки...

Я слухав його і мовчки пишався своїм новим творчим успіхом. Адже це я хитрими запитаннями примудрився викликати Небреху на відверту розмову. Ніякий практикант такого б не устругнув.

Тим часом Небреха присунув до себе люльку і гаман з тютюном, а я поклав на столик (як я згодом довідався, предмет настійних зазіхань з боку Музею космічних мандрів) грубезний блокнот та авторучку, бо чисто забув про оті осоружні сто плюс п'ятдесят. І правильно зробив: хіба ж вкладеш розповідь капітана Небрехи у прокрустове ложе куцого інтерв'ю?

Аж ось — нарешті! — міжзоряний вовк упорався з люлькою, звикло оточив себе димовою завісою, звідки й долинув його басовитий голос:

— Передусім, мушу зазначити, що на планету двоголових ми натрапили зовсім випадково. Зважте, про неї й натяку не було у жодному з додатків до зоряних каталогів. Якби моя рішучість зрадила мені хоч на хвилину, про цю заселену нещасними аборигенами планету й досі б не чули. Мешканці її неспроможні були навіть послати у простір сигнал біди, бо всі сигнали ламалися, як сірники, і уламки радіохвиль падали на місцеве невидиме світило.

А, між тим, честь відкриття цієї своєрідної навіть у космічних розмаїтостях планети приписують не мені з Азимутом, а якійсь нікчемній обчислювальній машині МОПС-ЗМ, якої я зроду не бачив, бо вона давно зійшла на порох.

Та хіба раніше не траплялися тотожні прикроші? Людство пам'ятає доволі аналогічних ганебних непорозумінь. Як ви знаєте, вперше залучив до історії Новий світ славнозвісний капітан Христофор Колумб. А що з того вийшло? Усі тогочасні запаси лаврового листу поклали до ніг Америго Веспуччі.

Точнісінько отака історія трапилася і зі мною. З тією, правда, відмінністю, що Веспуччі теж був відомим на всіх широтах капітаном, а не бездушною машинерією, яка за своє існування здійснила лише одну справді корисну подорож — на звалище металевого брухту.

Та, зрештою, не мені нарікати на долю. Краще ось послушайте, як воно так сталося...

Розділ п'ятий. МІЖ СЦІЛЛОЮ ТА ХАРИБДОЮ

— Яюсь моїй ракеті, — почав капітан свою розповідь, — заступив шлях один з невідомих велетнів Всесвіту. Зірка була така величезна, що в неї залюбки вмістилося б з десятків сонячних систем разом з усіма орбітами. Але хоч яка вона велика була, її ніхто і ніколи не бачив, навіть у найпотужніші телескопи. Річ у тім, що через свою немислиму масу зірка мала таке страхітливе тяжіння, що за межі його не міг вирватися жоден промінець. Ось чому ця надмірна небесна озія була вкрита полем тяжіння, мов шапкою-невидимкою. Це було буквально небачене видовисько!

Справа ускладнювалася ще ось чим.

Навколо зірки-невидимки оберталася велетенська планета. Щоб ви мали певне уявлення про її надреальні розміри, скажу тільки, що коло по її екватору точно дорівнювало орбіті Плутона. Зрозуміло, оце «маля» могло накоїти нам лиха не менше, ніж її невидиме світило.

Ледве мій штурман Азимут дізнався про оці космічні Сціллу та Харибду, як негайно виявив ініціативу — не чекаючи команди каштана, сів обчислювати гак на об'їзд.

Гак, нівроку, виходив добрячий. Поки ми обминали б ці страховидла, інші мандрівники спромоглися б злітати аж у сузір'я Скорпіона і повернутися додому. Більше того — ще встигли б видрукувати грубезну книжку дорожніх нотаток. Ну, а я вже був не в тих літах, щоб задурно марнувати свій дорогоцінний час. До того ж це була б не тільки тривала, а й нудна прогулянка, бо навколо гігантів на цілі світлові роки не крутилося й цеглини. Якщо поблизу від них колись і оберталися небесні тіла, то вони давно шубовснули у бездонне черево зірки-невидимки або ж потрощилися на гострих скелях циклопічного сателіта. Словом, куди не кинь, а людині із здоровим глуздом справжнього дослідника нічого було робити на спустошених околицях цієї понурої системи.

А штурман старається!

А штурман креслить!

Я зазирнув через його плече на обчислення і цілком щиро похвалив за зразкову роботу:

— Чудово, Азимуте! Чудово, мій юний друже! Ти робиш неабиякі успіхи. Молодця!

Від несподіванки і рідкісної з мого боку похвали хлопець аж зашарівся, мов красна дівиця.

Ну, поки він смакує приємні для нього хвилини, я несхибно просуваюся далі єдино можливим у даній ситуації курсом:

— Атож! Коли ми повернемося з зірок на матінку-Землю, твої обчислення будуть правити за неперевершений шедевр штурманського мистецтва.

Азимут аж танув під ласкавими променями майбутньої слави.

— От побачиш, твоя феноменальна праця прикрасить сторінки усіх підручників для космонавтів, а дорогоцінний оригінал покладуть під кришталевий ковпак у Музеї космічних мандрів. Та ще оздоблять застереженням — «Руками не торкатися». Я сам подбаю про це!

— Дякую, капітане, — нітвся від щастя мій вірний штурман.

Отут я й наполіг:

— Ось чому, друже, я тобі раджу і, більше того, наказую — негайно заховати цей безцінний скарб, щоб він (боронь нас від астероїдів!) раптом не загубився у космічній безодні. І щоб ти не чіпав його аж до повернення на Землю! Бо ж зникнення цього документа буде непоправною втратою для всієї Сонячної системи.

Азимута мов громом ударило серед космічної тиші. Він застиг із роззявленим від подиву ротом.

Це була слухна нагода запалити люльку: я був певен, що мій вірний штурман отямиться не раніш, як за хвилину. І справді, рівно через шістдесят секунд він збентежено прохрипів:

— А яким побитом ми зробимо гак без обчислень?

— Який ще гак? — невинно поцікавився я.

Від цього запитання Азимут мало не збожеволів.

— Та щоб об'їхати оцей-от космічний. тандем! — заволав він і тицьнув пальцем в ілюмінатор.

— А навіщо нам робити об'їзд, — ласкаво запитав я, мов лагідна мати малу дитину, — коли ми залюбки проскочимо між ними?

— Як так? — отетерів Азимут.

— А отак, — розжовую йому. — Сам мусиш знати: якщо планета не падає на зірку, значить, сили тяжіння обох небесних тіл десь врівноважуються, тобто сходять нанівець.

— Ну, то й що?

— А те, що між ними мусить бути хоча б вузька протока, де тяжіння не виявиш навіть з аптекарськими вагами. Повна тобі невагомість! Ось цією протокою нам і треба проскочити. Словом, сідай та обчислюй фарватер. Але врахуй, якщо ти схибиш хоч на одну тисячну світлової секунди, я за наше життя не поставлю й холодного попелу з моєї люльки.

Я демонстративно витрусив люльку і похмуро додав:

— У цьому випадку ми або згоримо в одному з протуберанців зірки-невидимки, або ж оздобимо

якусь скелю планети намистом з власних кісток.

Та я даремно жахав мого хороброго помагача. Хлопець уже все второпав.

— Капітане! — захоплено вигукнув він. — Ваше відчайдушне рішення буде неоціненним дороговказом для майбутніх навігаторів. Я не маю жодних сумнівів, що на всіх зоряних картах цей шлях назовуть протокою Небрехи. Ваше ім'я стане поряд з ім'ям всесвітньовідомого капітана Магеллана! Адже капітан Магеллан теж не хотів робити гак навколо мису Горн.

Та хоч Азимутіві й властивий був дар передбачення (це вам кожен засвідчить!), цього разу він помилився: усі лаври загарбав триклятий МОПС-ЗМ. Але про це скажу потім...

Невдовзі ми вже обережно, мало не навпомацки, просувалися вперед вузькою протокою серед загрозливих гравітаційних течій.

Щоб не потрапити зненацька у якийсь небезпечний вир, я наказав штурманові осідлати бушприт посудини. Азимут цупко тримав у протягнутій вперед руці мініатюрні ваги, вилучені з нашої невеличкої бортової аптечки. Що поробиш, довелося скористатися таким недосконалим, але, погодьтеся, незвичайним лотом, щоб ретельно промацувати кожен сантиметр фарватеру. Якби штурман був дівчиною або принаймні не шиковав ошатними вусами, з нього тоді цілком можна було б писати портрет стародавньої богині правосуддя. Кращої натури годі й шукати!

Однак, хоч врівноважені сили тяжіння не спроможні були збити коробку з курсу, все ж час від часу вони настирливо нагадували про себе. За бортом раз у раз щось шаруділо та уривчасто лускало, ніби якийсь ненажера невтомно колов волоські горіхи.

Певна річ, я розумів, що діялося.

За час мандрів сучасні зорельюти обростають іржею та окалиною, як стародавні каравели черепашками. Моя малолітражка, безумовно, не була винятком, і от тепер, хоч яка мізерна була гравітація, вона робила своє діло: лущила борти ракети. Воно загалом виходило непогано. Зрештою коробка вислизне з цієї пастки чепурною, як опісля генеральної чистки у майстерні бляхаря.

Проте мене непокоїла одна моторошна думка. А що, як сили тяжіння повитягають з обшивки усі цвяхи? Коробка ж зруйнується, як карткова будівля. Жах! Але цвяхи, нівроку, трималися, бо я завбачливо позагинав їхні кінці. Аж тут сталося несподіване...

Розділ шостий. ОББІЛОВАНА ПЛАНЕТА

Нараз штурман шалено загупав ногою, ніби подорожував не на космічному транспорті, а на звичайній вантажній машині. Отак гупають пасажирки по кабіні водія, коли вимагають нагальної зупинки.

Ну, такому досвідченому навігаторові, як я, це неважко було збагнути, і я негайно схопився за важелі гальм.

Коробка зависла непорушне.

Я глянув у носовий ілюмінатор і аж похолов: прямо по курсу бовваніла ще одна планета! Вона неухильно сунула просто на нас. Так ось чому Азимут вибивав по обшивці п'ятами тривожні

дрібущки!

— Всі униз! — гукнув я. — Задраїти люки!

Азимута не довелося двічі запрошувати.

А планета невпинно насувалася, заступаючи нам шлях.

Це було дивовижне небесне тіло, як і все інше у цій винятковій системі. Не те дивувало, що навколо планети не було й атома атмосфери (таке часто-густо трапляється, візьmemo хоча б наш Місяць), а те, що на її поверхні не було жодного горбочка, жодної улоговини, жодного камінця. Вона була гладенька, як більярдна куля. А найдивніше те, що на її поверхні можна було побачити усі геологічні нашарування. Серед відполірованих кварцових покладів жовтіли жиллові вузли золотих народжень. Могутні шари чорного антрациту ефектно виглядали поряд з білими мармуровими плямами і брунатною мозаїкою граніту. Словом, надра планети були як на долоні і сяяли усіма відомими у природі кольорами. Для геологів це був би суцільний рай.

Проте на мене оббілована планета справила гнітюче враження. Це все одно, якби я побачив старого друзяку, з якого живцем здерли шкіру, аби мати наочне приладдя для практичних занять з анатомії. Бр-р! Моторошно навіть думати про це! Азимут теж почав сікти зубами.

Атож, вскочили у безпрецедентну халепу! З появою другого супутника усі наші розрахунки полетіли шкереберть.

Щелепи у Азимута так дригоніли, що годі було йому вимовити хоч слово. Але мій хоробрий штурман не розгубився у цій складній ситуації і процокотів морзянкою:

— К-а-п-і-т-а-н-е, д-а-й-т-е з-а-д-н-і-й х-і-д!

Загалом, це був би найбільш розумний вихід із скрути, якби у нас були повні баки пального та ще парочка каністр зі спиртом у запасі. Якщо оце ми позадуємо, у нас на подальші мандри не лишиться й розведеної краплі.

І тут мене наче осяяло.

Тисяча ефектів Доплера! Адже планета котиться точнісінько нашим курсом, тільки у зворотному напрямку! Досить пришвартуватися до неї, і вона сама вивезе нас без даремних витрат дорогоцінного у міжзір'ї пального.

— Готуй, Азимуте, якір, — наказав я, — будемо чіплятися до планети на буксир.

— Але ж на ній нема за що вчепитися! — зойкнув він.

Чого тільки не робить з людиною розпач.

— Хтозна, — незворушно зазначив я, — може, нема, а може, є. Ми ж бачимо планету тільки з одного боку, і твій висновок, можливо, виявиться одностороннім, адже ми ще не дослідили планету всебічно. Раптом на другій півкулі ми побачимо цілковиту антикартину?

— А якщо не побачимо? — сумнівався Азимут.

— Що ж! На нашому рахунку буде ще одна навколопланетна подорож. Ми завершимо її по паралелі, що збігається з нашим курсом. Тоді нам ніхто ніколи не дорікатиме, що ми знехтували прекрасною можливістю дослідити оббіловане небесне тіло. Така нагода навіть

мені вперше у житті трапляється.

— І, певно, востаннє! — зловісно вирік штурман.

Але моїм наказам скорився, бо, зрештою, важити життям хлопець звик. Адже він ще зі шкільної лави прямим курсом пересів на борт моєї посудини, отже, навки позбувся шкідливого впливу з боку надто обережних капітанів, яким не судилося й поблизу ходити навколо справжніх пригод.

Сказано — зроблено.

Ми повільно рушили вперед, назустріч неминучому. Сталевий трилапий якір волікся на ланцюгу по гладенькій, немовби обточеній на велетенському верстаті, поверхні планети.

Час плинув, а в нашому становищі нічого не мінялося. Ми вже завернули за обрій, а якір так само безрезультатно волікся за нами, мов кресало, висікаючи іскри з рідкісних копалин. Хай йому біс! Невже дійсно справдиться похмурий гороскоп, складений штурманом на ґрунті точних обчислень? Визнаю, мене тоді, вели вперед не обчислення, а добре розвинена інтуїція, без якої нема чого чіпляти нашивки міжзоряного навігатора. Відомо ж: знайшов не знайшов, а помацати можна. І мушу зазначити, якби я зі своєю інтуїцією забарився ще на хвилину, від унікальної цивілізації двоголових лишилися б самі скоцюрблені кістяки! Авжеж! Ще хвилину, і космічна холоднеча безжально перетворила б планету на найвеличніший, але і найпохмурий пантеон...

А сталося ось що.

Розділ сьомий. ВИБУХ КУЛІНАРНОГО ВУЛКАНА

Несподівано просто під нами могутні шари кварцового сланцю загрозливо настовбурчилися, а потім закопилилися угору. По новоутвореній, єдиній в одноманітному ландшафті планети гулі побігли зморшки тріщин. Ми й оком не встигли кліпнути, як ця патологічна пухлина вибухнула.

— Капітане! — заволав на все горло Азимут, ніби я одвіку був сліпий і глухий. — Під нами діючий вулкан!

Так, що не кажіть, а штурман мав рацію. Справді, на, здавалося б, мертвій планеті вибухнув вулкан, просто над кратером якого непорушне зависла ракета, бо я встиг натиснути на гальма, щоб не проминути це рідкісне видовисько. Але що дивно — з отвору у чорне небо летіли не кам'яні брили, не геологічне начиння і не бризки магми.

Може, ви мені не повірите, але вулкан обстрілював нашу коробку стільцями, волохатими пальмами у дубових діжках, чарками і фужерами, саксофонами і кларнетами. Наввипередки з барабаном летіла добряча миска з паруючими варениками у сметані.

— Оселедець, ікорка, крабчики, баличок, огірочки, книга скарг! — сторопіло впізнавав я.

Мимоволі складалося враження, ніби під нами вибухнув не пересічний вулкан, а один з найкращих у Всесвіті ресторанів.

У цей історичний момент Азимут тільки того й надумав, що безсоромно збрехати, хоч ми вже з місяць сиділи на самій хлорелі, заливаючи цю сухіврю набридлою пастою:

— Капітане, щось у мене зовсім зник апетит...

А вулкан невтомно бомбардував нашу коробку добірними стравами. На обшивці шкварчала яєчня, ліпилися пампушки з салом, крученики і галушки, репались закорковані рожевими борошняними шапками глечики з запашною печенею, по ілюмінатору котилися гарячі хвилі борщів, капусняків та солянок. А коли з кратера вервечкою випурхнув десертний асортимент медяників, коржів з маком, сухих вин і срібних кавників, я не витримав:

— Тисяча комет! Чи не час зачинити цю корчму на переоблік?

Ані секунди не вагаючись, я рішуче взявся за важелі. Правда, Азимут патякав під руку:

— Капітане, хіба ж ви ревізор або торгінспектор?

Ясна річ, хлопець він молодий і поки що навчився лише відкорковувати. А от вчасно закорковувати — такого професійного досвіду він ще не набув.

Я й показав йому на практиці, як це розумні люди роблять. Ввімкнув кормові дюзи і майстерно кинув ракету сторчака у невгамовне жерло цього всепланетного рогу достатку. Коробка, мов голка масло, прошила густу суміш холодців, шніцелів, заливних асорті, тістечок і нарешті заскреготала обшивкою по стінках кратера. Дірка виявилася як на космічний корабель шита. Коробка вмить надійно закоркувала кулінарний вулкан, і безгосподарське розбазарювання харчових продуктів одразу ж припинилося.

Азимут перший визирнув у ілюмінатор, щоб зорієнтуватися (я ще порпався біля пульта управління), і раптом почав реготати, мов навіжений.

Розділ восьмий. СВІТ ДОГОРИ НОГАМИ

Картина справді була безглуздою.

Щоб вам був зрозумілий наш стан, я наведу такий приклад. Припустимо, ви вирішили продовжати підлогу, щоб вільно спілкуватися з сусідою, який мешкає поверхом нижче. І от ви успішно завершуєте свою благородну справу, просовуєте голову в отвір і несподівано з'ясовуєте, що продовжали не сусідову стелю, а його підлогу, і що насправді сусідова підлога — це стеля, а стеля — це підлога. Що ви вистромили носа не біля люстри, а біля стоптаних виступців хазяїна, який височить над вами. Якої ви були б про себе думки? Хіба може підлога з обох боків бути підлогою? Хіба може просто під вами мешкати ваш антипод? Що б ви зробили, побачивши отаке? Певно, не гаючи ані секунди, викликали швидку допомогу з психолікарні, аби позбутися й найменших сумнівів...

Точнісінько отаке диво сталося з нами. Тільки нас від найближчого пункту швидкої допомоги відділяла бозна-яка безодня видовжених, як нудьга, парсеків!

Наша коробка височіла собі серед діжок з рудими від пилу пальмами, які можна побачити хіба на задрипаному вокзалі. Але ми зовсім не відчували, що звисаємо зі стелі униз головою разом з поруділими пальмами, крізь плетиво яких Виглядали ще й столики з паперовими квітами і пляшками пива. Словом, за усіма ознаками ми вистромилися з підлоги, хоч сподівалися на цілком протилежне. Та про науковий бік цього феноменального явища я розповім вам трохи згодом...

Так от, виглядаємо ми з ракети посеред абсолютно порожньої зали (я маю на увазі повну відсутність відвідувачів) і зачудовано лупаємо очима.

Коли це рипнули двері, і в щілину обережно просунулися дві голови, схожі одна на одну, як дві краплі води або ляльки масового виробництва. Вибалушилися вони у чотири ока на нашу заюшену вулканічними наїдками ракету, зойкнули у два роти і моментально, напрочуд синхронно зникли.

Атож! Не самі ми тоді дивувалися...

Ну, а про те, що трапалося наступної миті, я й словом не прохоплюсь. Не тому, що хочу щось ганебне утаємничити, а тому, що мені самому стає на заваді власна природжена скромність. Знаєте, воно не бажано, щоб на додачу до моєї заробленої важкою звитяжною працею всесвітньої слави видатного міжзоряного розвідника я зажив ще й жалюгідної слави безсоромного, хоч і цілком об'єктивного хвалька.

Однак приховувати факти космічної ваги було б нічим не виправданим злочином перед історією. Якщо я мовчатиму, буде закреслено одну з хвилюючих сторінок зустрічі двох цивілізацій.

Ось чому я вам від себе нічого не розповідатиму, але, аби не завинити перед історією, процитую правдивий репортаж, видрукований наступного дня на перших шпальтах усіх газет нововідкритої планети. Зрештою, не я його писав. До того ж ви й самі могли б його розшукати у тамтешніх підшивках. Та подорож туди довга. Отже, будемо вважати, що я просто заощаджую ваш дорогоцінний час.

Розділ дев'ятий. БЕЗОДНОГОЛОВИЙ ГЕРОЙ КАПІТАН НЕБРЕХА

Цей вікопомний документ про зустріч двох високорозвинених цивілізацій я вкарбував у пам'ять випадково. Річ у тім, що він містив у собі для свіжої людини стільки таємниць і загадок, що доводилося ще і ще раз уважно вчитуватися у текст. І коли я зачитав до дірок триста сімнадцятий примірник газети, виявилось, що я можу декламувати той репортаж, як вірші.

Ось послухайте:

ІМ'Я КОСМІЧНОГО ГЕРОЯ — КАПІТАН НЕБРЕХА!
ПЛАНЕТА ТАОТІ У КРИЖАНИХ ОБІЙМАХ СМЕРТІ!!!
ДИВЕРСІЯ У «ТЕЛЯЧІЙ РАДОСТІ»!
ЛЕГЕНДАРНИЙ ПОДВИГ БРАТІВ ПО РОЗУМУ!
??? НАШІ РЯТІВНИКИ — ЗЛОЧИНЦІ ???
100 000 ПОВНОЦІННИХ ПАР ГОЛІВ ВІТАЮТЬ НЕКОМПЛЕКТНИХ ГЕРОЇВ!
БЕЗОДНОГОЛОВИЙ КАПІТАН ДАЄ ІНТЕРВ'Ю!
КАПІТАНА НЕБРЕХУ — НА СКРИЖАЛІ ІСТОРІЇ!

Ви, як журналіст, певно, вже збагнули, що усе це лише заголовки або, як кажуть газетярі, «шапки». Як бачите, мене тоді буквально закидали отими «шапками». А ось вам і текст:

«Мільйони таотян і таотянок стали вчора свідками двох всесвітньо-історичних подій, які ще позавчора здавалися абсолютно неможливими. їхній взаємний природний зв'язок очевидний

навіть чотириокому немовляті, бо, якби не космічна катастрофа, ми не були б свідками і нечуваної в історії планети одностайності в обох головах кожних таотянина і таотянки. Тільки завдяки цій другій унікальній за своїм суспільно-історичним значенням всепланетній події обидва заіржавілі казанки дзеркального БББ, директора ресторану «Теляча радість», не опинилися на персональних кілках.

Від учора обидві голови кожного аборигена перетворилися на суцільні вмістилища найвишуканіших подяк Безодноголовому Кульгавому Титанові Думки капітанові Небресі.

Вчора, о 15 годині 00 хвилин 59 секунд за середньопланетним часом сталася найстрахотливіша в історії планети найвищого гатунку космічна катастрофа!

Планета опинилася у крижаних обіймах неминучої смерті! Її холодний подих відчули всі уста!

Якби наш уславлений рятівник, бувалий у бувальцях міжзоряний вовк капітан Небреха запізнився хоч на хвилину, ви б нині не читали вашої улюбленої газети. Жах!

Повторюємо: якби герой запізнився хоч на хвилину, ми б усі перетворилися на крижані бурульки. Бр-р! Аж досі космічний мороз (-273°C) по шкірі дере!

А трапилося ось що.

Безтямний директор ресторану «Теляча радість» дзеркальний БББ (читай Балабон, Будяк і Баран) обома своїми бездумними макітрами, яким насправді більше пасує назва порожніх глечиків, дожився до безмежно ідіотського вчинку.

Ця уособлена ганьба високорозвиненої цивілізації таотян, цей анахорет, який своїми обома запліснявленими інтелектами годен змагатися хіба що з мильними бульбашками, надумав не мало — не багато, як поглибити підвали ресторану, аби завше мати під своєю загребущою рукою широкий асортимент харчових продуктів.

Ясна річ, циклопічні сили всесвітнього тяжіння без усяких зусиль розірвали послаблену злочинними діями оболонку планети, через що наша цивілізація мало не провалилася у чорну безодню!

Безжальний космос вже простягав до нас смертельні пазури!

В одну мить середньопланетна температура впала (страшно подумати!) на сім тисячних градусів. Але цієї трагічно-катастрофічно-страхотливої хвилини, коли всі заціпеніли від космічного холоду, нагодився беодноголовий брат по розуму капітан Небреха. Ані секунди не вагаючись, легендарний герой Всесвіту вдерся на своїй старенькій ракеті у згубну дірку і надійно закоркував фатальну пробоїну у борту планети. На превелике горе, космічна катастрофа минулася без людських жертв: ресторан саме було зачинено на обідню перерву. А з численних фейлетонів нашої газети давно відомо, що всі працівники цього першорядного закладу громадського харчування під страхом неминучої і болісної смерті ходять їсти додому, оскільки бояться отруїтися ресторанною їжею. Як бачите, суворе дотримання правил техніки виробничої безпеки вже в котрий раз милує цих злодіїв!

Та не будемо відволікати себе від історичної розповіді увагою до карних елементів.

Коли схвильований натовп репортерів, фотокорів, представників радіо і телебачення, а також численних зівак ринув на місце вікопомних подій, перед ними у всій своїй нехитрій, але величній красі постала радісна картина.

В ілюмінатор, майже впритул одна до одної, визирало дві голови!

Усі присутні з гордістю усвідомили, що, нарешті, сповнилося світле пророцтво вітчизняних геніїв, корифеїв, академіків, доцентів, кандидатів, а також кандидатів у кандидати наук: єдина, придатна до життя у космосі розумова формація — це цивілізація двоголових істот. Адже лише за умов непримиренної принципової суперечки двох голів народжується несхибна істина. Безодноголова ж формація, позбавлена діалектичного розвитку суперечок, як прояву здорових неантагоністичних протиріч і втілення в одній живій істоті боротьби протиріч — цієї однієї з найбільш загальних закономірностей розвитку природи, суспільства і філософського мислення, приречена на неминучі помилки та хиби, які неодмінно зведуть її до безтямного рівня тваринного існування.

Але — о, яке гірке розчарування! — з ракети випорснула не одна, а дві особи.

Мов передгрозова тиша запала над приголомшеним натовпом. Невже наші героїчні рятувальники, на честь котрих найкращі поети вже шкрябають зворушливі оди, а найвидатніші композитори кладуть їх на урочисті хвилі нот для сольного двоголосу з оркестром, звичайні космічні волоцюги, яким за жорстокий розбій на галактичних трасах вже встигли відтяти по одному злочинному баняку?

Ви б тільки бачили їх! Менший з них на вигляд був мальованим піратом — кульгав на залізному протезі і пихкав спеціальним приладом з отруйною речовиною, яка лише й дає тієї радості, що прокурені легені і катар горла. Друге одоробло у розчахнутому до пупа комбінезоні теж надто нагадувало закоренілого у жадливих підступах розбещеного флібустьєра і тому також не викликало як позитивних емоцій, так і великих симпатій.

Та — о, яке щастя! — невдовзі з'ясувалося, що на планеті Земля, звідки прибули космічні мандрівники і де вони мають постійну міжзоряну прописку, усі аборигени від природи безодноголові. Якась дивовижна примха еволюції прирекла їх на розумове каліцтво. Але земні тубільці з мужністю, гідною кращої долі, ніколи навіть не піднімають дискусій про комплекс власної недосконалості. Вони мовчки несуть крізь тисячоліття своє страхітливе прокляття еволюції. Ось чому у них так поширена і популярна загальноновизнана аксіома: одна голова — добре, а дві — краще. Правда, у нас вона, на відміну од землян, мас, як відомо, суто судово-процесуальний характер.

Та не будемо відволікати себе від історичної розповіді хай навіть цілком слушною етнічно-космічно-фразеологічною розвідкою.

У присутності 100.000 повноцінних жителів столиці, які разом тримали на плечах поголів'я з 200.000 одиниць, капітан Небреха дав представникам преси інтерв'ю, сповнене, як на одну голову, своєї мудрості та деякого інтелектуального забарвлення.

На запитання, що йому найбільше сподобалося на Таоті, капітан Небреха з вишуканою гідністю тонкого дипломата відповів :

— Передусім дозвольте від імені усіх землян та землянок передати найпалкіший привіт та найкращі побажання усім таотянам і таотянкам. А тепер з приємністю відповім на ваше запитання. Поки що мені найбільше сподобався чудовий вибір місцевих страв, які я мав нагоду побачити ще у космічному просторі і які, на жаль, і досі не смакував...

— Правду каже! — віддано приєднався до капітанових слів його вірний штурман Азимут.

На запитання, як він розцінює власний героїчний подвиг, капітан Небреха з винятковою

скромністю зазначив:

— На моєму місці так вчинив би кожний гуманоїд, варто йому було б з місяць посидіти на самій сухіврі з хлорели.

Але давалася взнаки перевтома, викликана нелюдськими зусиллями, щедро покладеними на терези щасливого майбуття планети. Коли капітан Небреха відповідав на запитання, чи завжди Землю населяли самі безодноголові істоти, у його словах вже виразно бриніло легке роздратування:

— Ні, не завжди. Колись поряд з людьми співіснувало могутнє, але нерозумне плем'я Зміїв Гориничів, кожен представник якого мав власне поголів'я від трьох до дванадцяти голів. (Оплески). Окрім них, — підвищив голос міжзоряний вовк, — по різних кутках планети мешкали ще посімейства Драконів, які теж пишалися своїми численними головами. (Тривалі оплески). Але замість співіснувати у мирі та дружбі, ділити з сусідами хліб та сіль, вони намагалися усе запхати у свої численні горлянки. Та ще зазіхали на чужі харчові запаси. Ось чому усі вони були без жалю поголовно скарані на горло.

— Правду каже! — підтакнув Азимут.

Як і слід було чекати, після цих слів всі посунули до бенкетної зали. Харчу було — їж-наїдайся. Вино лилося водоспадами. Ніхто нічого не шкодував для наших дорогих гостей: однаково після космічної катастрофи з «Телячої радості» все розкрадуть і спишуть на стихійне лихо. Після веселої гулянки, яка вдалася якнайкраще, усі гуртом пішли писати. золотими літерами ім'я Небрехи на скрижалях історії. Цей масовий культпохід супроводжувався натхненними співами і танцями. З вірогідних джерел повідомляють, що церемонію вшанування космічних звитяжців буде завершено післязавтра. Того ж дня «Телячу радість» закриють на переоблік».

Розділ десятий. ДЕТЕКТИВ І ГАНГСТЕР

Отакий це був репортаж. Я його передав так, як він був написаний. Слово в слово. Навіть не скоротив деяких неприємних для мене натяків і порівнянь, бо я ніколи не займався облудним окомиллюванням.

Як би там не було, а цей репортаж давав багато поживи для роздумів. Переді мною постала сила питань. Чому, наприклад, у мене з Азимутом склалося враження, ніби ми не встромилися в планету з космічного простору, а виборсалися з її надр, хоч тубільців цей дивовижний факт анітрохи не бентежить? Або: яким робом цивілізація таотян могла б провалитися у Всесвіт? Знову ж таки, чому однастайність думок вони святкували на тому ж рівні, що й порятунок?

Єдине, що мені здавалося цілком зрозумілим і виправданим, це нечувана радість, яка охопила аборигенів, коли вони дізналися про зустріч двох цивілізацій. Але мене вона хоч і тішила, та я її не поділяв. Адже коли ми з Азимутом закоркували їхню планету, то одночасно надійно ув'язнили в її надрах самі себе!

Та я не втрачав надії порятуватися з цієї всепланетної пастки. Перш за все слід було ближче познайомитися з тутешніми світилами наукової думки, аби з'ясувати, що вони своїми двома інтелектами можуть нараяти. Однак вже перша відверта розмова примусила мене насторожитися.

До наших послуг приставили такого собі симпатичного хлопця, на ім'я ХХХ. Хлопець як

хлопець, мав лише непримітну за умов Землі ваду — носив на плечах тільки одну голову. Але в умовах Таоті це одразу впадало в око.

Слово за слово, і невдовзі я з'ясував, що колись він був знаменитим приватним детективом надзвичайно щасливої вдачі. Та кілька років тому покинув небезпечну службу і з того часу лише й мав того клопоту, що байдики бити. Отож, коли прибули ми, громадськість планети завбачливо згадала про безодноголового детектива і приставила його до нас на весь термін перебування з візитом. Ясно, що це було зроблено тільки для того, щоб мені з Азимутом не муляла весь час очі власна неповноцінність.

Хлопець був дещо ледачий, трохи вайлуватий, єдине, коли пожвавлювався, це в обідню пору. Їв він, зрозуміло, за двох, а пив за трьох. Остання обставина викликала в Азимута серйозні підозри, і якось він мені тихенько висловив свої жахливі припущення :

— Капітане, а може, ХХХ тутешній виродок? Може, він од роду мав не два, а три баняки, а потім йому зайві стесали?

Я тоді присоромив Азимута як міг:

— Ех, Азимуте, а якби в тебе голову відтяли, якої б ти заспівав? З усього видно, було нашому детективові непереливки. Певно, потрапив-таки мисливець у зуби вовків! От бандюги і затаврували його найособливішою з усіх тутешніх прикмет.

І що ви думаєте? Незабаром з'ясувалося, що думка мого штурмана йшла вірним курсом і що його підозри не були безпідставні!

Одного разу розкошуємо ми з ХХХ в гамаках (Азимута, звісно, нема, бо він поклав собі познайомити чарівних таотянок з найкращими зразками земних народних усмішок), я неквапом палю люльку, а колишній детектив, ясна річ, солодко куняє.

— Ха-ха-ха! — погукав його я.

Він ліниво, як кіт біля теплої груби, розплющив одне око.

— До ваших послуг, капітане...

— Що, хлопче, — руба спитав я, — побував у руках злочинців?

Отут засвітилося й друге його око.

— Помиляєтеся, капітане. У руках державного ката!

Я аж підскочив.

— Як? Детектива та до ката? Як це так сталося?

— Але з умовою: тільки між нами...

— Будь певен! — запрягаюся я, бо мене аж розпирала природна допитливість.

Я нашоршив вуха і почув моторошну, сповнену глибокого внутрішнього драматизму історію.

Був час, коли сіромаха носив на плечах, як і всі комплектні громадяни, дві братні голови: ХХХ і дзеркальну копію ХХХ. Тільки й різниці було, що ім'я першого читали спереду, а ім'я його брата

назадгузь. Щоб не плутати голів-близнюків, значить.

Ви вже знаєте, що ХХХ (його ім'я вимовлялося як Хоробрий Хлопець і Хваленик) був детективом. Але ХХХ (читай Харцизяка, Хапун та ще й Халамидник) був злодієм! Дві братні голови, поділені соціальною прірвою! Уявляєте ситуацію: одна голова замислює і здійснює зухвалі пограбування, а друга її викриває. В одній суд конфіскує усе добро, друга купається у нагородах та ще одержує десять відсотків від награваного...

Для ХХХ, як детектива, настало райське життя. Щоб впіймати на місці злочину мазурика, йому в буквальному розумінні не треба було далеко ходити, бо нещасний злодій ХХХ кроку не міг зробити без нього.

Бандит змушений був розробляти просто-таки карколомні плани. Наприклад, одного чудового ранку він торохнув рукояткою пістоля по кумполу братньої голови, а тоді ще нап'яв на заюшену макітру цупкий брезентовий мішок. На той випадок, якщо детектив опритомніє. Адже крізь мішок він все одно нічого не побачить, отож не зможе і свідчити на суді...

...З шаленою швидкістю по вулицях столиці летить автомобіль зловісного темно-червоного кольору. Перехожі злякано витріщують по дві пари очей (а деякі й по чотири, якщо в окулярах) і полохливо туляться до стін будинків. Машина минає одну вулицю, другу, третю. Нарешті — фешенебельна Центральна. Біля найбагатшого ювелірного магазину з машини вискакує запаморочливий злодій. Один качан його — у чорній масці, другий — у чорному мішку. Руки у чорних рукавичках стискають чорний кулемет. Бандит вдирається до магазину.

— Хе-хе-хе! — погрозово кричить він і підкреслює свій лаконічний виступ красномовною кулеметною чергою.

Присутні голови хутко зрозуміли цей прозорий натяк: хто розтулить рота, проковтне кулю!

Ось вона, казкова здобич — на десять мільйонів коштовностей. Злодій зриває з другого качана грубезний мішок, аби було куди напихати ювелірні скарби. Та це була фатальна помилка...

І знову цей щасливчик ХХХ, що так несподівано став мільйонером, раєє собі по найкращих ресторанах, а бідолашний ХХХ відбуває суворе покарання на воді і глевкому хлібі.

Та останнє пограбування скінчилося для ХХХ трагічно. Хитрий злодій розробив підступний план: випотрошити найбільший банк, коли детектива сон зморить. Навіть не чекаючи слушної нагоди, він нишком опоїв братню голову снотворними спеціями і взявся до банківських сейфів. Але коли напакував аж два чемодани золотих цеглин, то помітив, що ХХХ навіть не дрімає. Виявляється, ця гнида, щоб не заснути, заздалегідь насмокталася чорної кави і спостерігала за пограбуванням від початку до кінця. Але мовчала, бо мала намір заробити на відсотках другий мільйон...

Ну, суд та діло. На засіданнях, зрозуміло, відбувається традиційна дискусія. Адвокат доводить, що одна голова добре, але дві краще. А прокурор обгрунтовує думку, що в даному випадку буде краще з однією. Вирекли : вділити зухвалому грабіжникові ХХХ персональний осиковий кілок, а сумлінному охоронцеві законного порядку ХХХ десятку частку від награваного у банку, що становить півтора мільйона готівкою.

Як відомо, від зали суду вже недалеко й до площі страт. Прийшов день, коли ХХХ повели червоною доріжкою до лобного місця, вкритого червоними штуками першосортного сукна. Все було червоне. І кат у червоному балахоні і червоних каптурах, що спирався на грубезну червону сокиру. І кошик для відтятих злочинних голів. І осикові кілки, на яких оті голови

востаннє шикуватимуть.

Кат звично потягнув приреченого до відполірованої шиями його попередників плахи. Та на якусь мить завагався... Голови-брати були такі подібні, що... Якщо й переплутаєш, все одно ніхто нічого не помітить...

До того ж цей бовдур — детектив ХХХ, жаліючи мене (як-не-як, а на двох одне тіло), розчулено бовкнув:

— Не сумуй, брате... Ти довго не страждатимеш...

Це поклато край ваганням ката... Як і слід було чекати, ніхто нічого не помітив...

— Тисяча небесних шкаралупі — вжахнувсь я, прошиваючи очима юного, а вже безодноголового таотянина. — Виходить, ти... злодій?..

— Так, капітане... Звичайна судова помилка...

Невдовзі ми з Азимутом переконалися, що він справді отой ХХХ, а не той ХХХ: у мене без сліду зникла запальничка, а в штурмана єдина краватка. Злодія годі було й шукати. Адже за ним давно не пильнують невсипущі очі детектива.

Втім, не це було найжахливіше.

Розділ одинадцятий. ДВІ ГОЛОВИ ДОБРЕ, А ОДНА КРАЩЕ

Мені спало на думку: а що, коли цей світ не такий вже й досконалий? А що, коли двоголові істоти дожилися до повного безголів'я, хоч це й виглядає парадоксально? Адже якщо кожна голова аборигена веде своє незалежне, суверенне життя, має свої уподобання, свої схильності і звички, свій самобутній характер і світогляд, тоді кожного таотянина чи таотянку роздирають непримиренні протиріччя.

Воістину, за таких умов права рука не знає, що робить ліва.

Невдовзі я з прикрістю переконався, що мав рацію. З вченими планети через отой антагонізм голів неможливо було ні про що домовитись. Бо на кожне запитання я одержував одразу дві відповіді, що заперечували одна одну. А найстаріший академік планети взагалі відмовився зі мною розмовляти. Одна його голова, бачите, сповідувала теологічну теорію, буцім людина є божевільний дух, заточений у тілесний гамівний скафандр, і через це сприймав мене як потворний фантом [фантом — привид, примара], створений його хворобливою уявою. Друга його голова теж борсалася в ідеалістичних уявленнях. Вона вважала реальність власним сном, лихим маренням, а тому вважала недоцільним вступати у будь-який контакт з навколишнім оточенням.

У нас, на Землі, існування такого феноменального, чистої води, ідеаліста було б неможливе, бо йому, бідоласі, таки доводилося б вступати у контакт. Хоча б для того, щоб наїстися. А так він спокійно паразитував за рахунок фізіологічних зусиль братньої голови, яка насправді була божевільним духом у скафандрі.

Я вже зовсім було занепав духом і втратив усякі надії, коли познайомився з місцевим корифеєм ППП (він був не просто Педагогом, а ще й Професором, звеличеним обов'язками Проректора

найбільшого університету).

Це було виняткове наукове світило, бо природний антагонізм його поголів'я базувався не на інтелектуальному ґрунті протилежних гіпотетичних марень, а на елементарних морально-побутових збоченнях. Річ у тім, що його братня голова ППП (у вимові аборигенів це звучало як П'яндига, Паливода і Плутяга) була ерудитом лише в одній, але надто широкій галузі — де, коли, з ким і під що випити.

Отож, коли професор був порівняно тверезий, з ним цілком можна було порозумітися. На жаль, це траплялося не часто. До того ж йому періодично доводилося лікуватися від суто алкогольних захворювань.

Щоб ви мали повне уявлення про те, з якими труднощами я збирав потрібні мені відомості, наведу одну типову бесіду. До того ж зважте, що аби не принизити не увагою жодного з інтелектуалів, мені одночасно доводилося вести складні розмови на академічному рівні і хилити чарки на рівні пропащого гультя.

Наприклад, якось увечері ми торкнулися проблеми часу як однієї з основних форм існування матерії. Професор почав з яскравого прикладу, який наочно демонстрував відносність наших убогих мірил як часу, так і матерії.

— Згадаймо старовинну притчу, — із святим вогнем фанатика від науки в очах почав професор. — Скупий питався у бога: «Господи, великий і всемогутній! Що для тебе мільйон років?» — «Одна мить», — відповів бог. «А мільйон золотих?» — «Один гріш». — «То подаруй мені, бідному, о господи, отой гріш!» — «Добре! — зголосився бог. — Зачекай лишень одну мить...»

Професор необережно зробив ефектну паузу, якою негайно скористався другий, непутящий ППП.

— Так вип'ємо з цієї нагоди одну краплю у морі! — з удаваною врочистістю проголосив він і рукою майстра одним ударом вибив денце у добрячого барильця з палянкою.

І що ви думаєте? Вже за якихось півгодини обидві голови доходили тотожного інтелектуального рівня і починали хвацько ревети пісень.

Але, скажу я вам, загалом слухати цей своєрідний дует було цікаво.

Окраса наукової думки, корифей і академік ППП тоненько і жалібно виводив:

— По опеньки ходила...

А шибайголова ППП кричав з шинковою фамільярністю:

— Цитьте!

— Козубеньку загубила, — з непідробною щирістю, із сльозою журився дійсний член усіх вищих наукових закладів.

— Цитьте! — правив своєї закоренілий п'яндига і з повними келихами у руках ліз цілуватися на брудершафт.

Професор пручався як міг:

— Відчепися, препоганий, цілуватись незугарний. Ох, ох, ох, ох, цілуватись незугарний...

Тоді у гультіпаки гнівом іскрили очі, і він грізно попереджав Професора:

— Ой уставай, козаченьку, та тікай!

— Ти на мене славоцьки не пускай! — цілком слушно обурювався Професор.

А потім вони вдвох починали верзти вже суцільні харки-макогоніки...

Ні, що не кажіть, дві голови, звісно, добре, але, про мене, одна краще. Навіщо носити на плечах тягар двоголових протиріч, коли іноді з однією головою не даси собі ради?

Розділ дванадцятий. ДОВІЧНЕ ЗАТЕМНЕННЯ СОНЦЯ

Поступово картина історичного розвитку планети, яка насправді виявилася історією духовного занепаду аборигенів, вимальовувалася. З кожної зустрічі з обома ППП я виносив крихту знань, з котрих терпляче ліпив гармонійну мозаїку припущень та узагальнень.

Коротко мої наукові розвідки звелися ось до чого.

Мільйони років тому таотяни ніжилися під ласкавими променями місцевого велетенського світила і лиха не мали. Життя тоді було надзвичайно легке, бо страхітливе тяжіння Сонця зводило майже нанівець тяжіння планети.

У яскравому, блискучому вбранні, майже невагомі, як пушинки, таотяни пурхали, мов дивоглядні метелики, в теплому блакитному океані. Закохані, ледве торкаючись, ходили босоніж по квітах. Пенсіонери розкошували на білосніжних м'якеньких хмарках, а вітер, заколисуючи, пестив їх і тихенько співав чарівних пісень. Тоді можна було загортатися у барвисті паруси Сонця, коли воно сідало край неба, сповивати немовлят у пухнасті сутінки, щоб добре спали, а люльку чіпляти на ріг молодика.

Так, це був чудовий час, коли щастя було близьке, як веселка. А до веселки тоді можна було добігти і одягнутися у шати сонячного спектра. Малюки над усе полюбляли кататися з радісної, як свято, веселкової гірки.

Довго чи коротко отак тривало, коли це одної ночі астрономи помітили, що до кордонів їхньої Сонячної системи наближається велетенський астероїд в кілька сот кілометрів у попереку. Вчені негайно зрахували його курс і з жахом пересвідчилися, що космічний заблуда неодмінно порушить кордони і таки наробить непоправного лиха, гуляючи по беззахисних внутрішніх орбітах, аж поки не шубовсне у циклопічне черево центрального світила.

Отоді вперше діалога химерне двоголів'я таотян.

Одні вчені голови доводили, що слід вжити енергійних технічних заходів для захисту планети від ворожого вторгнення. Вони пропонували розтрощити кам'яну озію автоматичними ракетами, добре натоптаними вибухівкою, ще на далеких приступах системи.

Але другі розводили хибну філософію, ніби усе, що робиться, на краще. Словом, усе буде так, як на роду записано, а від долі своєї не втечеш.

До того ж знаходилися такі розумники, які оцей фразеологічний туман зміцнювали утопічними жахами і принадами.

«Якщо ми потрощимо астероїд, — похмуро пророкували вони, — то ми цим безглуздим вчинком тільки накликаємо нещастя на власні дурні голови. Що станеться? А ось що. Уламки астероїда неодмінно впадуть на Таоті. Мало того, що своїми жакливими ударами вони завдадуть незліченної шкоди і призведуть до всепланетних стихійних лих і катастроф, так внаслідок оцього космічного бомбардування наша планета ще й поважчає. А тоді що? А тоді вже неможливо буде безжурно пурхати у небесній блакиті, виніжуватися на білосніжних хмарках і йти з коханою по пелюстках до веселчастого щастя».

«А що ми матимемо, коли зовсім не чіпатимемо астероїда? — торочили далі ці легковажні голови. — Тоді він стане третім супутником нашого світила і почне обертатися навколо нього по все вужчих орбітах, аж поки ця спіраль не доведе його до фатального кінця. Внаслідок Сонце неодмінно поважчає, а наше життя на планеті відповідно ще більше полегшає. Прекрасні, захоплюючі картини майбутнього нині ні у казці розказати, ні пером описати...»

Поки по всій планеті вирували наукові дискусії, час собі йшов. Астероїд спокійно перетяв кордони Сонячної системи, закружляв у скаженому темпі навколо світила, а потім цей космічний вир засмоктав його у бездонне термоядерне черево зірки.

Отут і сталося лихо.

Життєдайне Сонце згасло. Назавжди. Страхітливе тяжіння ламало його власні промені, як сірники, і вони безсило опадали назад у пекучі обійми кошлатих протуберанців. Чорним зловісним колом зависло над вжаханою планетою Сонце на тлі чорного похмурого неба, поцяцькованого блідим сріблом далеких зірок.

Життя на планеті справді надзвичайно полегшало. Щоб пересвідчитися у цьому, досить було шпурнути у небо камінь. Навіть коли це була дуже важка брила, вона вже ніколи не поверталася на планету. А коли без сліду позникали деякі необережні літуни, пурхання у повітрі якось само собою припинилося.

Але справжня паніка охопила таотян лише тоді, коли вони дізналися, що планета поступово втрачає атмосферу.

Смерть дивилася на приречену планету холодними очима Всесвіту і стискала серця крижаними пазурами.

Почалася перебудова планети. Тубільці, як це було за первісної доби, повернулися у печери і заходилися закопуватися усе глибше в теплі надра. Почали будувати підземні житла, підземні заводи, підземні штучні плантації, підземні міста. Але перед тим як назавжди заховатися у надрах планети, аборигени востаннє зібралися на її поверхні. Вони відокремили від гурту апостолів надто пам'ятної теорії «Чим гірше, тим краще» і сказали ум:

— Від долі не втечеш...

А тоді розшукали утопічних горе-пророків і запитали їх:

— Розіб'єтеся чи не розіб'єтеся?

А після того жалюгідні залишки атмосфери розітнули вигуки:

— Качати їх! Качати!

Що було далі, людині з фантазією не важко уявити. Скажу тільки, що жоден з апостолів не втік

од долі своєї, і вони живими поринули на небо.

Поступово планета втратила останній атом атмосфери. А тоді тяжіння узялося й за саму поверхню. Спочатку воно прибрало пилуку, потім злизало пустелі, а тоді заходилося обточувати планету, як більярдну кулю.

Підземні ж роботи йшли своїм чином. Зайвий ґрунт таотяни викидали на поверхню, звідки він негайно ринув у космос. І нарешті настав час, коли планета Таоті перетворилася на геометричне поравильну кулю, порожню усередині.

Ясна річ, планета втратила власне тяжіння і не падала ні на чорне світло, ні на другий супутник-велетень лише тому, що її орбіта проходила якраз на межі знешкодження їхнього взаємного притягального впливу. Тяжіння відчувалося лише з боку невидимого світила або гігантського супутника. Ось чому так зручно було ходити по внутрішній сфері цієї дивовижної планети.

Тепер вам зрозуміло, чому коли ми з Азимутом встромилися у планету, нам приверзлося, ніби ми вистромилися?

Розділ тринадцятий. КОСМІЧНА ВЕРТУШКА ГЕРОНА

Я мав необережність познайомити з історичною давниною свого постійного супутника по космічних мандрах, мого вірного штурмана Азимута. Краще було б, якби я цього не робив. Хлопець зовсім скис. Це все одно, якби я йому прочитав вирок з найвищою мірою покарання і без права оскарження.

Мені аж в очах щипало, коли Азимут журливо мовив:

— От і не попаде шедевр штурманського мистецтва під кришталевий ковпак Музею космічних мандрів. Вже ніколи не робитимуть гак земні навігатори, і ніколи не попливуть зоряні кораблі протокою Небрехи. А ви, капітане, казали...

На жаль, Азимут мав рацію. З яких тільки халеп ми видряпувалися, з яких тільки тарапат рятувалися, а в таку пастку не потрапляли!

Цього разу я й сам почував себе, як старий нещасний див, ув'язнений у закоркованій пляшці. З тією лише відмінністю, що корком була моя власна ракета.

Звісно, ми могли будь-якої миті сісти у ракету і майнути світ за очі. Але цим еґоїстичним вчинком ми прирекли б на неминучу загибель дивовижну цивілізацію двоголових.

І так невесело, а тут ще Азимут докучав своїми тужливими теревеннями. Він мені не дорікав, ні. І не звинувачував. Але від цього я ще більше відчував свою провину. Це ж я, а не хтось інший занапастив його молоде життя!

— Чого, власне, цій клятій в'язниці, що мас нахабство величатися планетою, бракує? — просторікував штурман. — єдиного — поля тяжіння. А тяжіння ж можна створити штучно. Дайте мені порожню бляшанку, і я її так розкручу, що вона буде обертатися навколо ракети, як навколо свого світила!

І тут мене наче осяяло.

Я глянув на Азимута, та побачив, що хоч хлопець і висловив блискучу технічну ідею, сам же пустив її повз вуха. От що з людиною робить недоречний розпач!

— Вертушка Герона! — радісно вигукнув я. — Так, це буде космічна вертушка Герона!

— Якого ще Герона? — вирячився на мене Азимут.

— Герона Олександрійського, — охоче розтлумачив я. — Старогрецького вченого і механіка. Він вікував і робив винаходи ще до початку нової ери.

— Ага! — тільки й мовив штурман.

З його тривожного погляду я зрозумів, що він має мене за божевільного.

— Заспокойся, Азимуте, — втішив його я. — Твій капітан ще не втратив глузду. От зараз ти сам сказав: щоб надати предметові тяжіння, слід примусити його обертатися навколо своєї осі.

— Правильно, — погодився Азимут.

— Знову ж таки, чого цій планеті бракує?

— Поля тяжіння.

— Так от, щоб створити це поле, слід розкрутити планету, як дзигу!

— Але ж це немож...

— Не поспішай з висновками, хлопче! Пригадай, ще у школі, на уроках з фізики, робили такий дослід. Брала скляну кулю, зсередини порожню. По екватору кулі симетрично відходили коротенькі, загнуті в один бік трубочки. Через оці трубочки наливали у кулю воду і починали гріти її на вогні. Вода перетворювалася на пару, яка з силою виривалася крізь трубочки, і куля починала усе швидше і швидше обертатися навколо своєї осі! Оце і є так звана вертушка Герона. Чому б отаку вертушку не зробити з цієї злощасної планети?

— Капітане, ви — геній! — вражено прошепотів Азимут. — Кращого генія й не знайти!

Хоч в очах хлопця світилося непідробне захоплення, однак мусив його засмутити. Я, знаєте, не прихильник усіляких перебільшень, навіть коли вони вживаються у ювілейних промовах.

От я й зауважив по-батьківськи штурманові:

— У своїх визначеннях, Азимуте, завжди слід бути точним і справедливим. Якщо я і геній, то не найкращий, а принаймні другий після Герона.

Що не кажіть, а молодь завжди слід вчити на власних прикладах. Особливо скромності...

Рано-вранці, ще чорти навкулачки не бились, я вже кульгав до помешкання Професора ППП, бо другий ППП до відкриття астрономів у наші розмови ніколи не втручається.

Азимут поважно ніс сувій з проектом Герона-Небрехи і всією технічною документацією.

Професор слухав мене, як школяр. Сидів тихо і від захоплення аж тамував подих. А я викладав проект навіть без перерв на перекури:

— ...Таким чином ми одразу матимемо планету з власним полем тяжіння і власною атмосферою — пара, що розкрутить Таоті, оточить її блакитним шаром! А що таке пара? Це кисень! Це водень! Це хмари! Це дощ! Це ріки і озера! Це нарешті моря і океани! Незабаром космічний пил вкриє поверхню оббілованої планети і утворить гори та долини! Нове життя пустить свої квітучі паростки!

— І можливо, дійдуть до нас тоді сонячні промені? — тремтячим голосом запитав професор.

— Можливо, — мовив я, з повагою зиркнувши на нього. Таки у професора є голова, коли дотямив аж до Сонця.

Наступного дня відбулася всепланетна вчена рада. На порядку денному було одне питання: треба обертатися, щоб врятуватися. Після ґрунтовної доповіді проект поставили на голосування. Чи варто казати, що він пройшов переважною більшістю голосів, хоч майже усі делеговані радники обмежились запеклими науковими дискусіями серед власного поголів'я?

Голосувало лише четверо. Підняли по дві руки, як тут заведено, я і Азимут. Віддав свій голос наш відданий друг і невідкупний патріот проекту Професор ППП. Навіть його братня голова подала свій голос «за».

Його, бачите, спокусила реальна можливість першому проголосити вікопомний тост, що неодмінно ввійде в усі шкільні посібники та хрестоматії:

— Хай світиться Сонце, хай згине пітьма!

Розділ чотирнадцятий. СПАЛАХ ПОНАДНОВОЇ

— Оце, власне, й уся історія, — мовив каштан Небреха, вже в котрий раз занурюючи свою почорнілу люльку в гаман з тютюном. — Якби я тоді запізнився хоч на хвилину або якби мені зрадила природжена винахідливість...

І, замість продовжувати, капітан красномовним рухом сунув до рота люльку. Мовляв, якби не він, проти цивілізації двоголових не варто було ставити й холодного попелу з його люльки.

Вечоріло. Розчервоніле сонце збиралося прийняти традиційну морську ванну. Між потемнілими скелями принишкли голубі сутінки.

Ніч навальне насувалася глибокими гірськими ущелинами.

Капітан Небреха мовчав, замислено позираючи на море. Від берега до самого крайнеба бігла червона доріжка. З-за обрію піднімалося чорне на фоні велетенського червоного диска вітрило. Та чи бачив Небреха його? Гадаю, що ні.

Він подумки милувався зараз ніким не баченими світами і прислухався до ніким не чуваних голосів. Може, оце зараз десь далеко-далеко Професор ППП у колі згуртованих навколо пивної бочки друзів своєї братньої голови ділиться зворушливими спогадами про легендарного міжзоряного мандрівника.

— І що ж, воно засвітилося? — запитав я.

Небреха ніби прокинувся:

— Що засвітилося?

— Сонце нещасної і багатостраждальної планети двоголових.

— Справді! — повернувся капітан Небреха на фінішну пряму розповіді. — Безумовно, воно засвітилося, але, слід визнати, надто рано. Якби воно засвітилося вже після нашого з Азимутом повернення, все було б інакше. Тоді цей рідкісний навіть на незбагнено безмежних просторах Всесвіту випадок увійшов би в усі підручники з астрономії і нині про природу понаднових зірок ніхто б не сперечався.

А так що вийшло? Надрукували в якомусь маловідомому академічному віснику куценьку інформацію під назвою «Ще один вагомий доказ»:

«Нова Модель Орбітальних і Параболічних Спостережень серії ЗМ несподівано довела свою високу надійність і чудову мобільність. Вперше за всю історію інтелектуального життя планети було від початку до кінця зафіксовано яскравий спалах понаднової зірки у досі порожньому і малоцікавому кутку неба. Успіх МОПСа-ЗМ — це ще один вагомий доказ безумовної переваги чітко налагодженого електронного спостерігача з добре охолодженим аналізатором над емоційно неврівноваженою білковою істотою».

Зрозуміло, головним і відповідальним редактором того вісника теж був кібер, на ім'я МЕР-2>5, або Модель Ерудита Редакційного серії 2>5.

Ну, тут, ясна річ, слідом за спалахом понаднової зірки спалахнула чергова наукова дискусія. Кожен намагався висунути якусь власну запаморочливу гіпотезу, яка б пояснила, звідки беруться понаднові зірки і чому вони так швидко втрачають колір. Гіпотез на науковій ниві тоді до того вродило, що по всій Землі не вистачило, аби їх надрукувати, періодичних видань. Але слід визнати, що їх взагалі можна було не друкувати, бо всі вони були так само далекі від істини, як я оце зараз від своїх шкільних років.

А спалах понаднової зірки, коли його спостерігати мало не впритул, це, скажу я вам, феєричне видовище з неповторною кольоровою гамою і світловими ефектами ще доби первісного хаосу. Як ви знаєте, сонячний промінь — це, власне, спектр променів різного зафарбування, кожен з яких має свою довжину. Отже, є промені коротші, а є й довші. Коли вони плинуть невпинно, це непомітно.

Але коли вони стартують одночасно, то мчать до фінішу наввипередки.

І от уявіть собі чорне зоряне небо з чорним велетенським колом. І ось коло починає ледь помітно синіти... Невдовзі над вами спалахують сині, блакитні, фіолетові, зелені, помаранчеві і жовті сонця... А небо міниться в усіх розмаїтостях неймовірних кольорових сполук.

Коли ми з Азимутом нарешті прибули на Землю, спалах світила Таоті вже давно забувся.

Отож, коли я про нього заговорив, всі почали кривитися, ніби я їх почастував кисллицями:

— Та ми це давно знаємо! Нам той спалах ще сто двадцять сім років тому набрид! Що за манери у цих невихованих навігаторів — повертатися бозна через скільки століть і розповідати давно відомі речі! І коли вже заборонять оті осоружні космічні мандри?

Я тільки й спромігся довести, що час вже списати на перетопку механічного МОПСа-ЗМ разом з його приятелем МЕРом-2>5.

З того часу я не звертаю на кабінетних розумників жодної уваги. Навіть не дивлюся в їхній бік. Хай собі патякають про недоцільність космічних подорожей. Я знаю своє. Я знаю, що як спалахне понаднова зірка, треба лаштуватися в дорогу. Хто-хто, а я відаю, що зірка не спалахне без технічного втручання високорозвиненого інтелектуала.

Подумати страшно, що сталося б, якби, замість мене, на планету двоголових потрапив кабінетний теоретик, далекий від космічної практики!

Без сумніву, він безповоротно втратив би єдину голову...

Капітан Небреха й не помітив, як перейшов до теоретизувань.

— Капітане, — делікатно зупинив його я, — хай вас скривдили, але ж хіба це підстава вішати свій власний портрет догори ногами?

— А чому б ні? — хитро примружився Небреха. — Адже в порожнистій планеті я фотографувався, стоячи на підлозі, яка насправді була стелею!

* * *

Головний редактор журналу для юнацтва «Навколо Всесвіту» люто гортав мій пухкий рукопис.

— Навіщо вас, мій надто здібний колего, посилали?

Коли редактор отак нещадно громив когось, він завше переходив на надзвичайно ввічливе «ви».

У ці хвилини марно було б шукати чемнішої і вихованішої людини.

— Дозвольте, добродію, потурбувати вас, певно, недоречним у даній ситуації запитанням, — шпетив він мене добірними зворотами. — Дозвольте запитати, яке у вас було завдання? Будьте такі ласкаві і погодьтеся зі мною: вам було дано завдання привезти сто рядків інтерв'ю плюс п'ятдесят рядків запасу. А ви чим зволили порадувати старого редактора? Цілою документальною повістю! Цікаво, колего, де ви усе це надрукуєте? Із глибокою скорботою мушу вам сповістити: тільки не в нашому найпопулярнішому на всіх планетах Сонячної системи журналі!

Що мені лишалося? Єдине: заснувати нову захоплюючу галузь галактології — небрехознавство.

Що, як бачите, і було мною сумлінно зроблено.

Джерело: *Ячейкін Ю. Д.* Всесвітні походеньки капітана Небрехи / Іл. А.П.Василенка. — К.: Молодь, 1988. — 240 с.

Постійна адреса: http://ukrlit.org/yacheikin_yurii_dmytrovykh/spalakh_ponadnovoi_zirky